

але злочин не було доведено до кінця з причин, не залежних від його волі, його дії треба кваліфікувати як закінчений замах на той злочин, що його винний хотів вчинити.

Отже, поняття закінченого злочину й добровільної відмови є взаємовиключним. Так, добровільна відмова від отримання хабара може відбутися лише до його прийняття. Тому наступне повернення хабара, не залежно від мотивів, не звільняє службову особу від кримінальної відповідальності за цей злочин.

Відповідно до статті 17 КК, добровільна відмова від злочину є самостійною підставою для не притягнення до кримінальної відповідальності за незакінчений злочин (за готування до злочину та за діяння, безпосередньо спрямоване на вчинення злочину), оскільки шляхом добровільної відмови особа припиняє створену нею небезпеку, не дає їй реалізуватися, перетворитися на фактичне спричинення шкоди об'єкту, перешкоджає закінченню злочину.

З частини другої даної статті випливає, що особа, яка добровільно відмовилася від доведення злочину до кінця, не підлягає кримінальній відповідальності за вчинення нею готування до злочину та за діяння, безпосередньо спрямовані на вчинення злочину. У зв'язку з цим, дана норма має велике значення для попередження закінчення злочинів, оскільки сприяє відмові від продовження і завершення розпочатого особою злочину. Її положення про добровільну відмову можуть бути використані й іншими особами для попередження злочинів.

Соціально-правовим наслідком добровільної відмови, як різновиду заохочувальних норм, є абсолютно безумовне і обов'язкове звільнення особи від кримінальної відповідальності за готування до злочину або замаху на злочин. Цим звільненням держава гарантує заохотити будь-кого, хто добровільно припинить вчинення злочину і сам відверне шкоду суспільним відносинам, що охороняються кримінальним правом.

СИРОТЮК
Олена Володимирівна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАОХОЧЕННЯ: ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР

Згідно з позицією ООН, визначення сучасної стратегії запобігання злочинності вимагає систематичної оцінки соціальних затрат та вигід, бо за наявності альтернативи суспільство потребує вибору такого варіанту, який передбачає найменші витрати людських зусиль та матеріальних ресурсів і, разом із тим, надає максимальних переваг [1]. У Поясню-

вальному меморандумі до Рекомендацій Ради Європи № R/96/8 з політики боротьби зі злочинністю в Європі, яка змінюється, йдеться про те, що не має ігноруватися співвідношення між вартістю боротьби зі злочинністю та одержаними результатами (п. 10).

Дані рекомендації відсилають до аналізу ціни злочинності, під якою у сучасній кримінології розуміють монетизовану оцінку негативного впливу злочинності на суспільство в цілому і конкретних суб'єктів суспільних відносин за певний проміжок часу [2]. Щодо «навантаження» на суспільство, то, окрім прямих видатків державного бюджету України на функціонування правоохоронної та судової системи, не можна нівелювати соціального значення видатків на ресоціалізацію та реабілітацію осіб, які відбували позбавлення волі та обмеження волі, на боротьбу з поширенням соціально небезпечних захворювань, у першу чергу, туберкульозу, якими найчастіше страждають особи, що відбували покарання позбавлення волі або перебували в слідчих ізоляторах [3, с. 312] тощо.

При цьому ці видатки жодним чином не гарантують реального запобігання злочинам, навіть «ядерним» (саме по крадіжках та грабежах констатується підвищена спеціальна рецидивнебезпечність). При цьому застосування найвитратнішого виду покарання – позбавлення волі на певний строк – не дає підстав говорити про його ефективність: рецидивні злочини вчиняються переважно протягом 3 років після відбуття цього покарання (майже 80%), утворюючи постпенітенціарний рецидив, не говорячи вже про існування пенітенціарної злочинності. Зрозуміло, що це ще більше відвищує ціну злочинності та ставить під сумнів ефективність запобіжної діяльності, яка спирається на усталені примусові, каральні засоби.

Вельми наглядно ціну злочинності характеризують й дані про стан віктимності в Україні. Так, рівень віктимності (кількість осіб, які визнаються потерпілими) складав у 2011 р. – 311 492 особи, у 2012 р. – 302 563 особи, у 2013 р. – 426 651 особа. Наприклад, структура віктимності у 2013 р. свідчить, що від злочинів постраждали 19 846 юридичних осіб; 130 751 особа – це потерпілі від тяжких та особо тяжких злочинів, сума матеріальних збитків у 2013 р. склала більше 7 млрд грн, з яких відшкодовано менше 5,5 млрд грн.

Зазначене дає підстави стверджувати, що усталені засоби запобігання злочинності в Україні не є ефективними з точки зору економічної доцільності: система запобігання кримінальності «тисне» на бюджет, при цьому потерпілі від злочинів не отримують від держави компенсацій у зв'язку із вчиненням щодо них злочинів, їх інтереси не враховуються при виконанні майнових покарань, відповідно, потерпілі розраховують переважно на інститут цивільного позову.

З огляду на це додаткової актуальності набувають питання реалізації принципу гуманізму в кримінальному праві. Цей принцип пов'язуєть-

ся переважно з поводженням із винним (у напрямку зменшення кримінально-правових обтяжень як по видах, так і по розмірах), однак не меншого значення набуває ставлення до потерпілого від злочину та до суспільства, яке має потребу в захисті від злочинних посягань та збереженні ресурсів для продуктивної діяльності. На сьогодні не можна погодитися з тим, що відшкодування збитку (шкоди) більш відповідає інтересам потерпілого, а покаранням злочинця, з огляду на публічний інтерес, опікується держава. Особистість – це не лише об'єкт кримінально-правового впливу, але і кримінально-правової охорони (через опосередкування прав, свобод, законних інтересів особи у відповідних суспільних відносинах). Тому держава має відповідати за створення належної інфраструктури для забезпечення задоволення інтересів потерпілих за рахунок винних, а при неможливості – за підтримку потерпілих з інших джерел, принаймні, для випадків вчинення найтяжчих злочинів, пов'язаних з насильницькими діями (наприклад, терористичних актів). Орієнтиром у даному випадку доцільно розглядати Європейську конвенцію з відшкодування шкоди жертвам насильницьких злочинів.

Однак чи коректно вважати, що кримінально-правове заохочення може стати ефективним, у тому числі й економічно, засобом запобігання злочинності? Відповідь на це питання пов'язана з сутністю заохочення як способу кримінально-правового регулювання. Це не нагорода, а обмін: винний на посткримінальній стадії демонструє активні дії, спрямовані на залагодження конфлікту, зменшення шкоди від злочину, усунення певних його наслідків, співпрацю зі слідством, натомість держава зменшує кримінально-правові обтяження чи взагалі звільняє від них особу. Як зазначає П. В. Хряпінський, законодавець визначає комплексну соціально-корисну поведінку та спрямовує її на відновлення зруйнованого або пошкодженого суспільного відношення, що знаходиться під охороною кримінального закону [4, с. 169]. Таким чином, взаємовигідний «контракт» дозволяє, заощаджуючи сили та засоби для запобігання іншим злочинам, максимально нівелювати негатив від вчиненого діяння.

Запобіжне значення заохочувальних приписів не оспорується провідними фахівцями у галузі кримінального права (М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін та ін.). Більше того, цілі впровадження заохочувальних норм мають чітку виражену попереджувальну спрямованість на унеможливлення, виключення чи мінімізацію вчинення нових умисних та необережних злочинів. Акцент при цьому робиться на заміну суспільно-небезпечних установок суспільно-прийнятними або суспільно-корисними та правомірними. Щодо особи, яка використала можливості кримінально-правового заохочення, підвищується вірогідність подальшої правомірної поведінки. Зокрема, звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям і примиренням винного з потерпілим,

як правило, не призводить до повторного вчинення умисного злочину цією особою [4, с. 172].

Як видається, можна говорити про такий аспект економічного виміру кримінально-правового заохочення як розширення можливостей для потерпілих захисту своїх прав, свобод та інтересів.

Важливим аспектом в цьому плані є дискусія щодо розмежування кримінально-правового компромісу та кримінально-правового заохочення на підставі того, що механізм компромісу не передбачає каяття винної особи у вчиненому діянні [5, с. 10]. Таке розмежування не вбачається доцільним.

Етимологічно компроміс означає угоду на основі взаємних поступок. Однак цілі певної угоди визначаються відповідно до особливостей соціального відношення, сторони якого укладають угоду та досягають в процесі цього компромісу. Можливо, в інших галузях компроміс можна визначати як суто формальну схему взаємодії з державою. Але одним із нормативних завдань КК України (ч. 1 ст. 1) є запобігання злочинам, тому механізм саме кримінально-правового компромісу не може бути звільнений від «запобіжного» навантаження. Відповідно до цього переосмислення винною особою злочинної активності, розуміння її суспільної небезпеки та власних можливостей щодо зменшення шкідливих наслідків вчиненого діяння є невід'ємною частиною кримінально-правового компромісу.

Крім цього, слід звернути увагу на те, що суто формальне, орієнтоване на зовнішні ознаки, розуміння компромісу призводить до пропозицій, які нівелюють індивідуальність кримінально-правового впливу. Наприклад, на думку К. М. Огороднік, є доцільним «включення в процес компромісу юридичних осіб (частіше за все мова йде про винні дії їх відповідальних працівників), які повинні виконати вимоги щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), а також відшкодувати шкоду, завдану державі їх несвоечасною сплатою (фінансові санкції, пеня), отримуючи натомість право у регресному порядку стягнути зазначені грошові кошти зі свого винного працівника» [5, с. 11]. Така позиція не узгоджується з положеннями ст. 96-3 КК України, однак головним є те, що автор пропонує використання у КК України механізмів, притаманних адміністративно-правовому та цивільно-правовому регулюванню, які, зрозуміло, не спрямовані на досягнення запобіжних цілей.

Таким чином, збільшення спектру можливостей компромісу між сторонами кримінально-правового конфлікту є економічно виправданим, спрямованим на реалізацію завдань КК України напрямом розвитку кримінально-правового заохочення. Розширення заохочувального впливу на винних осіб, які активними позитивними діями на посткримінальній стадії засвідчать готовність до виправлення та правомірної по-

ведінки, не лише підвищить рівень захищеності суспільства, але й надасть більше важелів потерпілим для відшкодування завданої їм шкоди.

Література

1. Руководящие принципы в области предупреждения преступности и уголовного правосудия в контексте развития и нового международного экономического порядка (приложение к Миланскому плану действий, принятому на седьмом Конгрессе ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, Милан (Италия), 26 августа – 6 сентября 1985 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/gu/documents>.
2. Цена преступности (методология ее определения): монография / под ред. проф. Н.А.Лопашенко. – М.: Юрлитинформ, 2014. – 216 с.
3. Орловська Н. А. Санкції кримінально-правових норм: засади та принципи формування: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Орловська Н. А.; НУ «Одеська юридична академія». – О., 2012. – 432 с.
4. Хряпінський П. В. Суспільна корисність правомірної поведінки, що заохочується в Кримінальному кодексі України / П. В. Хряпінський // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2009. – № 1. – С. 166–174.
5. Огороднік К. М. Вина при ухиленні від сплати податків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / К.М.Огороднік; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2015. – 16 с.

ВЕЛІКАН
Луїза Арайна

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК ДЕЗЕРТИРСТВА

Захист Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є конституційним обов'язком громадян України згідно ст. 65 Конституції України [1]. Цей обов'язок втілюється в проходженні служби в армії чи в несенні альтернативної (невійськової) служби.

Військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни. Поширюється військова служба тільки на громадян України. Тому норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за дезертирство, є невід'ємною частиною військово-кримінального законодавства кожної держави.

Традиційно під дезертирством розуміють самовільне залишення військової служби, рідше – ухилення від призову в армію. Саме слово походить від французького *déserteur* – утікач, зрадник, і в якості юридичного терміну вживається з часів пізнього Середньовіччя.